

प्रादिपुटिका निवित्त्यजानि अविष्कृतानि च ॥
प्रादिपुटिकाथ लिख्यप्रादिपुटिकाथ लिख्यप्रादिपुटिकाथ
पुष्पा ॥ ४
संबोधनेन कर्मणि द्वितीया कर्त्तृकारणयो र्त्तिया संप्रदाने चतुर्थी अपाह्णने
चर्मो घणेशो घे संप्रधिकारो नः इति

प्र
श्रीरघुवंशकाव्यद्वितीयसर्गमिदं ॥

आशा सरकाथि	
1779	
ASHA ARCHIVES	

श्रीगुरुत्वे॥ ॥अथप्रजानामधिपःप्रभातेजा
याप्रतिग्राहितगन्धमाल्या॥वनायपीतप्रतिवद्धव
त्सांयशोधनौधेनुमृषेर्मुमोच॥ १ ॥तस्याःसुरत्या
सयवित्रयाशुमयाश्रुलानांधुरिकीर्तनीया॥मा
र्गमनुष्येश्वरधर्मपत्नीश्रुतेरिवार्थस्मृतिरन्वग
च्छतां २ ॥निर्वर्त्यराजादयितोदयालुस्तोसौरभे

श्रीसुरभिर्यशोभिः॥ययोधरीभूतचतुःसमुद्रांजुगो
यगोरूपधरामिवोवी॥ ३ ॥व्रजायतेनानुचरेणाधे
नोःन्येषेधिशोषोयानुयायिवर्गः॥नचान्यतस्तस्यश
रीररक्षास्ववीर्यगुणाहिमनोःप्रसूतिः॥ ४ ॥आस्व
दवैद्विःकवलैस्तृणांकरुयैर्नैर्दशनिवारणैश्च
॥अव्याहतेःस्वरंगतेःसंतस्यासमाप्तसमारधनैत
त्परेभूत॥ ५ ॥

स्थितः स्थिता मुञ्चति तः प्रयातां निषेदुषीमासनं
वन्धवीरः ॥ जलामिलाषी जलमादेदानां क्राये
वर्ता भूयति रन्वः गच्छत ॥ ८ ॥ सत्यस्तचिह्नम
पिरज्यलक्ष्मीः तेजोविशेषानुमितां दधानः ॥
आसीदना विष्कृतदानराजिः रत्नमदावस्थ इव दि
येन्द्रः ॥ ९ ॥ ललाप्रतानो द्रुथि ते सके शो रधिज्यध
न्वाविचचारदावं ॥ रक्षापदेशान्मुनिहोमधेनोर्वन्या

निनेष्यन्निवदुष्टसत्वात् ॥ ८ ॥ विसृष्ट्याश्चानुचरस्य
तस्य पाश्वदुमौः पाशभृता तमस्य ॥ उदीरयामासु
रिवोन्मदानो मालोकशब्दवयसां विरवे ॥ ९ ॥ मरु
त्युक्ताश्च मरुत्तरवाभं तमर्च्यमा एदभिवर्तमानं ॥
अवाकिरन्वाललता प्रसूने एचारलाजैरिव धोरकन्या
॥ १० ॥ धनुर्धतो यस्य दयाद्रभा वमारया तमन्तः क

रगौ विशं कै ॥ विलोकयन्मोवपुरापुरक्षणां प्रकाम
विस्तारकलं हरिण्यः ॥ ११ ॥ सकीचकैर्मरुतपूर्ण
रन्ध्रैः कृजझिरापादितवंशकृत्यं ॥ अश्रावकुओव
यशः स्वमुच्चैः रुद्धीयमानं वनदेवताभिः ॥ १२ ॥
एतस्तुषारैर्गिरिनिर्जराणां मनोकलकं पितृ
व्यगन्धी ॥ तमातपक्ता तमनातपत्र माचारपूतं

पवनः सिषेवे ॥ १३ ॥ शशासद्व्यापि विना दवाग्निः
शीघ्रिशेषात्कलुष्यदृष्टिः ॥ उनंनसत्वेऽध्विकीववा
धेः तस्मिन्वनंगोपूरिगाहमाने ॥ १४ ॥ संचारपूतानि
दिगंतराणि कृत्वा दिनां तैर्निलयाय गंतुं ॥ प्रचक्रमे
यत्नवरगतामा प्रभायतङ्गस्य मुने श्वधेनुः ॥ १५ ॥
मतेन सत्तां मतेन श्रद्धेवसाक्षाद्विधिनोपप

पल्लोतीर्णवराहयूथा. न्यावासवृक्षौ. मु
ववाहणानि॥ ययौ मृगाध्यासितशाङ्खानि. श्यामा
यमानानिवनानि पश्यत्॥ ७ ॥ आषीनभारेदहनप्र
यत्नां कृष्टिर्गुरुत्वात् वयुषो नरेन्दु॥ उभावलंबकृतुं रंवि
ताभ्यां. तयो वनावृत्तिषथंगताभ्यां॥ १८ ॥ वशिष्ठधे
नोरनुयायिनत्त. मावर्तमानं वनिता वनान्नात्॥ ययौ
निमेषालसपश्मयंक्ति. ह्यो विताभ्यामिवलोचना
भ्यां॥ १९ ॥

पुरस्कृतावर्त्मनियार्थिवेन. प्रत्युक्तायार्थिवधर्मय
त्वा॥ तदंतरे साविरराजधेनु. दिनक्षयामध्यगते
वसन्ध्या॥ २० ॥ प्रदक्षिणीकृत्य ययस्विनीतां. सुदक्षि
णासाक्षतयात्रहस्ता॥ प्रणम्य चानर्च विशालमस्याः
शृंगांतरंदारमिवार्थसिद्धे॥ २१ ॥ वत्सोत्सुकापि
मिमितासययौ. प्रत्यग्रहीसेति ननन्दनुस्तौ॥ भक्त्यो
महितविधानां. प्रसादविह्वलानि पुरः फला
नि॥ २२ ॥

रस्य निषीद्र पादौ. समाश्रयं च विधिं
 दिलायः॥ दोहा वसानेषु नरे वदो ग्धी. भेजे भुजो छि
 नरियु निर्मलसं॥ २३ ॥ तामंति कन्यस्तवली प्रदी
 पा. मन्वास्य गोप्रागृहिणी सहायः॥ क्रमेण सुकाम
 न संविवेश. सुप्तो स्थितां प्रातरनूदति हत॥ २४ ॥ इ
 त्थं व्रतं पालयतः प्रजार्थं समं महीव्यामहनीयकी
 र्तिः॥ सप्तव्यतीयुस्त्रिगुणानितस्य. दिनानि दीनोद्धर

रचितस्य॥ २५ ॥ अन्ये शरत्मानु चरस्य भावं. जि
 त्समाना मुनिहोमधेनुः॥ गंगा प्रयातां तविरूढ
 शय्यं। गोरीगुरोर्गह्वरमाविवेश॥ २६ ॥ सा दुःप्रध
 र्मा मनसा विहिंसै. रित्यद्रिशोभा प्रहिते क्षणेन॥
 भलक्षिता भुत्यतनो नृयेण प्रसस्यै सिंहः किलंतां
 न कर्ष॥ २७ ॥ तदीयमाक्रंदितमार्तसाधो. गुहां व
 शददीर्घं॥ रश्मिश्चिवादाय नगेन्द्रसत्तां.

मास नृपस्य दृष्टिं ॥ २८ ॥ संपादतां योंग
वत स्थिवां संधनुर्धरः केशरिणो ददंशी ॥ अधित्य
ता यौ मि^{१२}वधातु मय्यां ॥ लो^{११}धुं मं सानु मंतः प्रफु
ल्लं ॥ २९ ॥ ततो मृगेन्द्रस्य मृगेन्द्रगां मी-व धायैव
ध्यस्य शरं शरण्यः ॥ जानाभिषंगौ नृपतिनिर्वं
गां ॥ उ^{१२}र्धुं मे^{१३}दस्य सवो^{१४}दुतारिः ॥ ३० ॥ वामेतर
स्तस्य करप्रहृतं ॥ नखप्रभाभूवितकंकपत्रे ॥ स

कांगुलिः सायकपुंखरव-चित्रार्पितारम्भ इवावतस्थे
॥ ३१ ॥ वाङ्मयप्रतिष्ठं भविदृढमन्यु-रभ्यर्णमागस्तुतम
स्य शक्तिं ॥ राजास्य तेजोभिरदह्यतांत-भोजीवमंत्रौ वधि
रुद्धवीर्यः ॥ ३२ ॥ तमार्यगृह्यं निगृहीतधेनुं ॥ मनुष्य
वाचा मनुवंशकेतुं ॥ विस्माययन्विस्मितमात्मवृत्तौ भू
पालसिंहं निजगादसिंहः ॥ ३३ ॥ अलं महीपालतव
प्रयुक्तमप्यस्त्रमितो वृथा स्यात् ॥ नयादयो न्मू

करं हः शिलो च ये मूर्च्छति मा हतस्य ॥ ३४ ॥ कै
श गौरं वृष मा रुरुक्षोः पादार्यणानुग्रह पूतष्टुं ॥ अ
वेहि मां किं कर मष्ट मूर्ते कुंभोदरं नाम मिकुंभ ॥ मित्रं
३५ ॥ अमुं पुरः पश्य सि देव दासं पुत्री कृतो सो वृष भध्व
जेन ॥ यो हे म कुंभस्त न सृता नां स्कन्दस्य मानुः पयसा
रसज्ञः ॥ ३६ ॥ कं डूय माने न कटं कदाचि दन्य हि पे नो न
धिता त्वं गस्य ॥ अथै न मद्रै तनया शु सो च से ना न्य मां लीढं
मिवा सुरां स्त्रैः ॥ ३७ ॥ तदा प्रभे त्वे व व न द्वि यानां त्रा सार्धं

मं स्मि त्महं मद्रिकु क्षो ॥ व्यापारितः शूल भे ता वि धाय सिं
ह त्वं मं का गत स त्व वृ त्ति ॥ ३८ ॥ तस्यां ले मे षा क्षु धितं स्य
तं योः प्र विष्ट का लाय र मे श्व रेणः ॥ उ य स्थि ता ओ गित पा
रणां मे सुर दि ष्वा न्द्र मं सी सु धे व ॥ ३९ ॥ स त्वं नि वर्त
गुरे भ वां दर्शित शिष्य भ क्तिः ॥ शस्त्रे
शं न त इ शः शस्त्र भ तां क्षि रो ति
ह वा धि रजो मृ गा धि रस्य व चो

गिरिशप्रभावाः दात्मन्यवज्ञां
 ४१ ॥ प्रत्यवृवीचेन मिषुप्रयोगे.
 त्वप्रयत्नः ॥ जडी कृतस्त्राम्यकवीश
 तान्नवृत्तिवृत्तिपाणिः ॥ ४२ ॥ संरुद्धवेष्ट
 स्यमृगेन्द्रकामं हास्यं वचस्तद्वदहं विवक्षः ॥ अंतर्ग
 तं प्राणभृतां हि वेदः सर्वं भवाभावमतोभिधास्ये ॥
 ४३ ॥ मान्यसमेस्थावरजंगमानां सर्गस्थितिप्रत्यव
 लारहेतुः ॥ गुरोरपीदं धनमाहिताग्नेः नश्यत्युरस्ता

वर्तुं इच्छति विवक्षः

दनुषेक्षणीयं ॥ ४४ ॥ सत्त्वं मदीयेन शरीरवृत्तिं देहेन
 निर्वतयितुं प्रसीद ॥ दिनावसानोत्सुकवालवत्सो-
 विमुच्यतां धेनुरियं महर्षेः ॥ ४५ ॥ अथांधकारं गि-
 रिगह्वराणां दंष्ट्रा मयूरैव सकलानि कुर्वन् ॥ भूयः
 ते श्वरयाश्ववती किं विदिह स्याथयति वभा-
 ॥ एकातयत्रं जगतः प्रभुत्वं नवं वयः कांत
 अल्पस्य हेतो वक्तुं मिच्छन् विचारमू

पैतृ ॥ ४७ ॥ भूतानु कं पातवचे दिचं गौ-
रपत्नी मती त्वदंते ॥ जीवन्मुनः शब्दद्वय प्रवेभ्यः प्र
न्याथ पितेव मासि ॥ ४८ ॥ अथैक भेनो रयराध चराङ्ग
कृशानु प्रतिमा दि भे वि ॥ शक्यो स्य मनु भविता विनेतुं गाः
कोटिशस्य र्शयता घटो घ्नीः ॥ ४९ ॥ तद्रक्षकत्वा एण परं पराणां
भोक्तारमूर्जस्व लमात्मदेहं ॥ महीतलस्य र्शतमात्रभिन्न मृदं हि
एज्यं पद मैत्र माङ्गः ॥ ५० ॥ एतावदुक्ता विरते मृगेन्द्रे प्रतिस्वने
नास्य गुहागतेन ॥ शिलोच्चयोपि क्षितिपाल मुञ्चैः प्रीत्या तमेवा

र्थमभाषते वै ॥ ५१ ॥ निशम्य देवानुवरस्य वाचं मनुष्यदे
वः पुनरप्युवाच ॥ धन्वा तदध्यासितकोतराक्ष्या निरीक्ष
माणाः सुतरुंदया लुः ॥ ५२ ॥ क्षता किल त्रायत इत्युद
ग्रः क्षत्रस्य शब्दो भुवनेषु रूढः ॥ एज्येन किं तद्विपरीत
वृत्ते पाणौ रूषक्रोशमली मशौ वी ॥ ५३ ॥ कथं नु शक्यो
नुनमो मरुर्वे विश्राणनादन्यपयस्विनीतां ॥ इमाम
नूनां सुरभेरवे हि रूद्रौ जसा नु प्रहृतं त्वया स्यां ॥ ५४ ॥

सेयं स्वदेहार्पणानिष्कयेण न्याज्यामयामोचयितुं भव
 तः ॥ नयारणास्यादिह तात वैव भवेदलुप्यश्च मुनेः क्रिया
 र्थः ॥ ५५ ॥ भवानधीरं धरमा भवंति महाहियत्नस्तव दे
 वदारो ॥ स्थातुं नियोक्तुं यदशक्यमग्रे विना श्वरक्षं स्वयम
 क्षतेन ॥ ५६ ॥ किमप्यहिंसास्तव वेत्ततोहं यशः शरीरे भव मे
 दयालुः ॥ एकांतविधं तिसुमदिधानां पिरुडेश्वनास्थाखलु
 भोतिकेषु ॥ ५७ ॥ संबंधमाभाषणपूर्वमाहुर्जातः स नो संगत
 योर्वनात् ॥ तद्भूतनाथानुगतार्हसित्वं संबंधिनो मे प्रणयं विहं

१०

५२

तुं ॥ ५८ ॥ तथेति गां मुक्तवते दिलीपः सद्यः प्रतिष्ठे भवि मुक्तवा
 क्तः ॥ सत्यस्रशस्त्रो हरये स्वदेह मुपानंतिराड मिवा मिषस्य ॥ ५९ ॥
 तस्मिन्क्षणे पालयतः प्रजाना मुत्पत्यतः सिंह निपातमुग्रं ॥ अ
 धो मुखस्योपरि पुष्पवृष्टिः पपात विद्याधर हस्तमुक्ता ॥ ६० ॥ उ
 त्तिष्ठ वत्सेत्यमुक्तायमानं वदो निशम्योत्थितमुत्थितः सन् ॥ दद
 र्श एजा जननीमिव स्वां गामग्रतः प्रश्रविनीन सिंहं ॥ ६१ ॥ तं वि
 स्मितं धेनुरुवाच साधो माया मयोभावापरीक्षितोसि ॥ ऋषिप्र
 भावान्मयि नांतकोपि प्रभुः प्रहर्तुं किमु तान्यहिंसा ॥ ६२ ॥ भक्त्या
 गुणैर्मयानुकं ययाच प्रीतास्मिते वत्सवरं वृणीष्य ॥ न केवलानीष

यत्तां प्रसूति भवेहि मां कामदुष्टां प्रसन्नां ॥ ६३ ॥ ततः समातीय
 समानितार्थी हस्तौ स्वहस्ता जितवीरशब्दः ॥ वंशस्य कर्तार मननं
 कीर्तिः सुदक्षिणायां ततः यं यथाचे ॥ ६४ ॥ संतानकामाय तथेति
 कामं एते प्रतिश्रुत्य पयस्विनीता ॥ दुग्धापयः पत्रपुटे मदीयं
 पुत्रोपभुंक्ष्वेति तमादिदेश ॥ ६५ ॥ वत्सस्य होमार्थं विधेश्च शेषम्
 बेरनुत्तामधिगम्य भातः ॥ औधस्य मिद्वामितवो यभोक्तुं शशंशु
 र्या इवरक्षितायाः ॥ ६६ ॥ इत्थं क्षितीशेन वशिष्ठधेनुविज्ञापिता प्री
 तत एव भूव ॥ तदन्विता हैमवता च कुक्षेः प्रत्यायया वाश्रममश्रणे
 न ॥ ६७ ॥ तस्याः प्रसन्ने तु मुखे प्रसादं गुरुनृपारणं गुरवे निवेश्य ॥

११

प्रहर्षचिह्ना तु मितं प्रियाये शशं सवाचा पुनरुक्तयेव ॥ ६८ ॥
 सनंदिनीस्तन्यमनिदितात्मा सदत्सलो वत्सकृता वशेषं ॥
 पयो वशिष्ठेन कृताभ्यनुसः शुद्धं यशो मूर्तमिवाधितृष्णः ॥
 ६९ ॥ प्रातर्यथोक्तव्रतपारणांते प्रास्थानिकं स्वस्त्यं प्रयु
 ज्य ॥ तौ दंयती स्वां प्रति राजधानी प्रस्थापयामास वशीव
 शिष्ठः ॥ ७० ॥ प्रदक्षिणी कृत्य कृतं कृताशं ततश्च होता
 रमरुंधती च ॥ धेनुं सवत्सां च नृपः प्रतस्थे सन्मंगलोद
 ग्रतरः प्रभावः ॥ ७१ ॥ श्रोत्राभिरामधनिनारथेन सध

यनं ४

मपत्नीसहितः सहिष्णुः ॥ यथा तनुद्वा तशुखेन मार्गः स्वेनेव पुरो न
 मको रथे न ॥ ७२ ॥ तमाहितो लुक्कमदर्शमेन प्रजा प्रजा र्थव्रतक
 र्षितांगं ॥ नेत्रैः यपुस्तद्विमाना नुवर्ति न बोदयन्ताथ मिबौषधी
 तां ॥ ७३ ॥ पुरंदरश्रीपुरमुत्पताकं प्रविश्यादौरेः रभिनंद्यमानः ॥
 भुजे भुजंगे नुसमानजारे भूयः सभूमेधुरमास संज ॥ ७४ ॥ अ
 धनयनसमुत्थं ओतिरत्रे रिवद्यौः सुरस एदिव तेजो वह्निनिष्ठ
 तमेशं ॥ नरपतिकुलभूत्यै गर्भमाधन एही गुरुभिरभिनिवि
 ष्टं लोकपालानुभावेः ॥ ७५ ॥ ॥ इति श्रीरघुवंशे महाकाव्ये का
 लीदासकृतौ वरप्रदानो नाम द्वितीयः सर्गः ॥ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥

१२